

Yunus Nadi'nin Sovyet yetkilisiyle görüşmesi

Hazırlayan: Mehmet Perinçek

Geçtiğimiz sayılarımızda Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Devrimine ilişkin Belgeler yayınlamıştık. Tarihimizden belgeler yayımlamaya tekrar başlıyoruz. Milli Demokratik Devrimimizin Yeni Osmanlılar'dan günümüze karanlıkta kalmış çeşitli olay, şahsiyet vb'lerini aydınlatan belgelere yer verilecektir.

Yunus Nadi'nin Sovyet yetkilisiyle yaptığı bu görüşmenin belgesi, SBKP'nin ve Komintern'in arşivini bünyesinde bulunduran Rusya Toplumsal Siyasal Tarih Devlet Arşivi'nde (RGASPI) fond 495 liste 154 dosya 764 yaprak 271 numaralarıyla kayıt altındadır. Görüşmeyi yapan yetkilinin kim olduğu belgeden anlaşılmamaktadır. Dünyada ilk kez Teori dergisi tarafından yayımlanan belgenin aşağıdaki Türkçe çevirisindeki dipnotlar bize aittir.

Gizli

YUNUS NADI'YLE GÖRÜŞME

(14 Temmuz 1922)

Ziyafetten sonra Sabri Ayvazov'un¹ evinde

- İlişkilerimiz iyi değil. Dışardan bakınca belli olmasa da size söylüyorum, oldukça kötü.

Hariciye Encümeni Reisi olarak Ali Fuat olayıyla² ilgili ayrıntılara sahibim. Kesin kanaatim şu ki, o [Ali Fuat Paşa], tamamen suçsuz.

1 İsmail Gaspiralı'nın ölümünden sonra 1914-1917 yılları arasında Bahçesaray'da "Tercüman" gazetesinin başyazarlığını da yapmış olan Kırım Tatarı Hasan Sabri Ayvazov (1878-1938), Kırım'da Sovyet iktidarının kurulmasının ardından Kırım Merkez Yürütme Komitesi tarafından Ankara'ya gönderilmiş ve yukarıdaki görüşmenin yapıldığı dönemde Sovyet büyükelçiliği bünyesinde faaliyet yürütmüştür.

2 22 Nisan 1922 günü, Moskova'daki Türk Askeri Ataşeliği, Sovyet istihbaratı ÇEKA tarafından basılır. Gerekece, personelin Polonya ve İngiliz temsilcilikleri ile ilişkide bulunarak casusluk olayına karıştıkları iddiasıdır. Moskova Büyükelçisi Ali Fuat Paşa ve Dışişleri Halk Komiser Yardımcısı Karahan'ın karşılıklı notalarının bir sonuç vermemesi ve Ali Fuat Paşa'nın Karahan'la görüşmeyi kabul etmemesi üzerine çabalar çıkmaza girer. 10 Mayıs'ta Ali Fuat Paşa, sınırdışı edilen memurların da aralarında bulunduğu 15 kişi ile birlikte Moskova'dan ayrılır ve Türkiye'ye geri döner. Ayrıntıları için bkz. Mehmet Perinçek, Atatürk'ün Sovyetler'le Görüşmeleri: Sovyet Arşiv Belgeleriyle, 3. basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, Kasım 2011, s. 139-141.

Birkaç güne bu olay, hallolmuş sayılacak. Ali Fuat Moskova'ya yola çıkıyor.³ Resmi olarak kendimizi tatmin edilmiş kabul ediyoruz.⁴ Ancak öyle değil...

- Cenova'ya davet edilmemizi talep etmeniz için ısrarcı olmuştuk. Siz, gerçekten de protesto yayınladınız. Bunu için size şükran borçluyuz. Israr ettiğimiz şeyi yaptınız. Ancak daha fazlasını da yapabiliirdiniz. Biz olmadan Cenova Konferansı'na katılmayı reddedebiliirdiniz.⁵

Fransa'yla ilişkilerimizden korkmayın. Türkiye'nin en iyi güçleri sizinle, eğer onları itmezseniz. Hariciye Encümeni Reisi olarak İcra Vekilleri Heyeti Reisi (Fevzi Paşa) ve TBMM Reisi, esasen Meclis'in ezici çoğunluğu adına bu konuda kefil olabilirim.

Emperyalizmle uzlaşamayacağımıza emin olun.

3 Ali Fuat Paşa, görevine devam etmek üzere Moskova'ya dönmek üzereyken başka bir görev dolayısıyla Ankara'da kalacaktır. Bkz. Age, s. 141.

4 Sovyet hükümetinin 2 Temmuz 1922 günü resmi olarak özür dilemesi kastedilmektedir. Bkz. Age.

5 Avrupa ülkelerinin, barışı sağlamak ve ilişkileri normalleştirmek amacıyla 10 Nisan 1922'de Cenova Konferansı'nı toplamıştır. Avrupa'nın savaş sonrasında gittikçe ağırlaşan ekonomik durumu dolayısıyla, İtilaf Devletleri, böyle bir konferansa gerek duymuşlardır. Sovyet Rusya'nın doğudaki etkisini kırma ihtiyacı da, Konferansı toplama nedenleri arasındadır. Sovyet Rusya bu Konferans'a çağrılırken, Türkiye davet edilmez. İtilaf Devletleri, iki müttefiki ayırmak ve sorunları bölerek kendi çıkarları doğrultusunda çözmek için böyle bir çare bulmuştur. Ancak Sovyet Dışişleri, Türkiye'nin Konferans'a çağrılması için çaba gösterir. Çiçerin, Sovyetler'in Londra temsilcisi Krasin'e yolladığı telgrafla, Ankara hükümetine bir çağrı gönderilmesi için elinden geleni yapması talimatını verir. Krasin, Türkiye'nin Konferans'a çağrılması ve Boğazlar sorununun da ele alınması için İngiliz Dışişleri'ne başvurunca, sert bir yanıt alır. Bunun üzerine Çiçerin, Türkiye'yi Konferans'a kabul etmeleri için, İtalya Dışişleri Bakanı Schanzer'i sıkıştırır, ancak bir sonuç alamaz. Cenova Konferansı, Türkiye'nin katılımı olmadan başlar. Ancak Sovyet heyeti, Türkiye'nin çıkarlarını savunmak üzere heyet üyesi Neriman Nerimanov'u görevlendirir. Konferans'ta İtilaf Devletleri, Sovyet heyetinden Anadolu'daki savaşta tarafsız bir konum benimsemesini ve Ankara hükümetine yardımın durdurulmasını ister. Sovyet heyeti, bunu reddederken, Türkiye'nin Konferans'a davet edilmemesini de eleştirir. Cenova Konferansı, bir anlaşma sağlanmadan 19 Mayıs'ta dağılır. Mustafa Kemal, bir görüşmesinde Aralov'a, Cenova Konferansı'nın Sovyet diplomasisinin bir zaferi olduğunu belirtmiştir. Bkz. Age, s. 137-139.

Р. № 30
 1923
 БЕСЕДА С ЮНУС-НАДИ.

Секретно

Справка

24/4
 40
 24/6
 РАЙОН ИЛИ

/14 июля 1922 года/

После банкета на квартире Сабри-Айвазова.

- Наши отношения не хороши. Хотя с внешней стороны этого не заметно, но говорю Вам - очень не хороши.

Я как председатель Комиссии Индал, подробно ознакомился с делом Али-Буада. Мое глубокое убеждение - он совершенно не виноват.

На днях этот инцидент ~~этого инцидента~~ будет считаться исчерпанным. Али-Буад уедет в Москву. Формально мы признаем себя удовлетворенными. Но это не так...

- Мы настаивали чтобы Вы потребовали нашего приглашения в Генюю. Вы, правда, заявили протест - мы признательны Вам за это. Вы сделали то на чем мы настаивали. Но Вы могли сделать больше. Вы могли отказаться без нас участвовать на Генуэвской конференции.

Не пугайтесь наших отношений с Францией. Лучшие силы Турции будут с Вами, если Вы не оттолкнете их. В этом я могу Вам ручаться за себя, как Председатель Комиссии Индал, за председателя Совета Комиссаров /Февзи-паша/ и за председателя ВЧК, т.е. за подавляющее большинство междумлиса.

Поверьте, что мы не сможем примириться с империализмом.

"_ "_ "_ "_ "_ "_ "_ "_ "_ "_ "_ "